

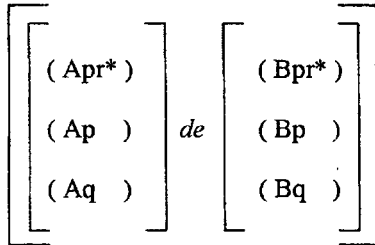
2. A kettős szillogizmus értelmezése

2.1. A kettős szillogizmus fogalma

A kettős szillogizmus egy olyan elvi jelentésszerkezet elnevezése, amelyben a *de* kötőszó nem csupán két megnyilatkozás, hanem két szillogisztikus érvelés viszonyát jelöli/hozza létre.

A) Az elvi jelentésszerkezet alkotórészei:

[]

B) Az alkotórészek értelmezése:

((A) *de* (B)): az ellentétes viszony elő- és utótagja

– Csillag (*): a szillogisztikus érvelésnek csillaggal megjelölt tétele/konklúziója tipikusan rejtett, implicit. A rejtett tartalom a megnyilatkozás nyelvileg kifejezett, explicit komponenseinek hatására – a szillogisztikus érvelés mechanizmusával – a partner tudatából idéződik fel (rendelődik hozzá) az explicit komponensek jelentéséhez.

– (pr*), azaz (Apr*), (Bpr*): a szillogisztikus érvelés felső tétele, nagy premisszája. Két fő összetevője van:

Tartalmazza egyrészt azt az általános TUDÁS-t (az adott kultúrában konvencionálisan elfogadottnak tekinthető tudáshalmazt), mindazt a tapasztalatot, vélekedést, meggyőződést, hitet stb., amely a megnyilatkozásban szereplő valóságdarabra vonatkozatható.

A konvencionális TUDÁS-ra épülően hozza létre az olvasó azt a két PRAGMATIKAI ELŐFELTEVÉS-t, amelyet az elvi jelentésszerkezetben *ha ... , akkor*-viszonyként fogalmazzunk meg. (Tartalmas áttekintést kapunk erről KOMLÓSY 1997. 105–116. könyvrészletében.)

A két PRAGMATIKAI ELŐFELTEVÉS, azaz (Apr*) és a (Bpr*) egymással részlegen azonos: az általános és a különös, az egész és a rész, a standard és az aktuális viszonyában állnak egymással, miként az (1) példában.

(1) *Karambolos, de üzemképes Opel eladó.*

(A) ÁLTALÁNOS TUDÁS

Karambol: 'járművek össze-
ütközése, az üzemképeség
megszűnése'.

(B) KÜLÖNÖS TUDÁS

Üzemképeség: 'a motor, a
kormánymű és a futómű
üzemképesége'.

(Apr*) PRAGMATIKAI ELŐ-
FELTEVÉS

'Ha egy Opel karambolos, ak-
kor (általában) feltételezhető,
hogy nem üzemképes.'

(Bpr*) PRAGMATIKAI ELŐ-
FELTEVÉS

'Ha a karambolban nem sérült
meg a motor, a kormánymű és
a futómű, akkor feltételezhető,
hogy a hirdetésben szereplő
Opel valóban üzemképes.'

– A (p), azaz (Ap) és (Bp): a szillogisztikus érvelés alsó tétele, kis premisszája. Ha nyelviileg kifejezett, explicit, akkor a szerepe – modalitásától függően – kétféle lehet. Ha a modalitása 'kijelentő', akkor a szerep tipikusan EGYEDI TÉNYÁLLÁSLEÍRÁS, (szintaktikai formája pedig 'megnyilatkozás' és 'szintagma'). Ha a modalitása 'feltéte-
les', akkor a szerepe KONDÍCIÓ. Az alábbi példákban először egyedi tényállásleírás-
ként, majd kondícióként szerepeltetjük a kis premisszát.

Ebben az esetben a (p)-vel jelölt kis premissza egyedi tényállásleírás: Ez az Opel *ka-
rambolos*. (Lásd a [II] sémát!)

(Ap) EGYEDI
TÉNYÁLLÁSLEÍRÁS

Karambolos ... Opel

(Bp*) EGYEDI
FELTEVÉS

Ennek az Opelnak a karam-
bolban ép maradhatott a mo-
torja, kormányműve, futó-
műve.

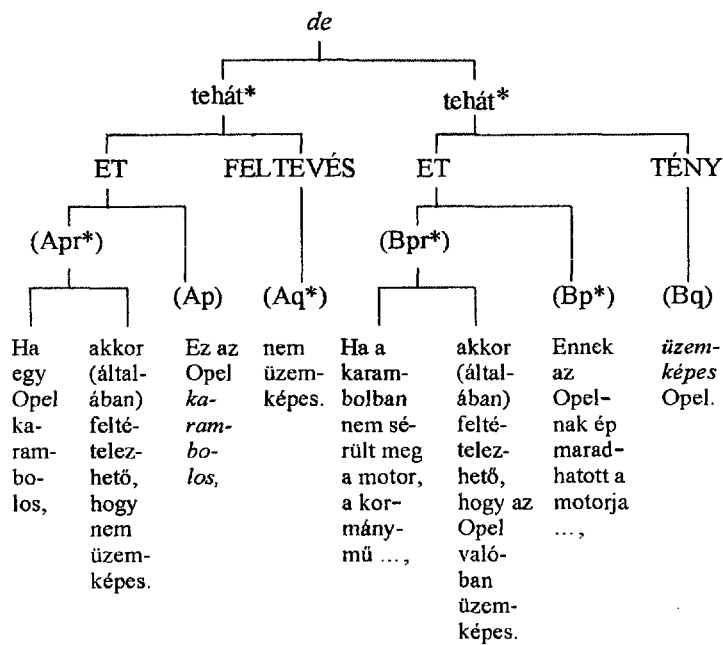
Ebben az esetben a (p)-vel jelölt kis premissza 'kondíció' szerepet tölt be: *Ha te nem
jártál volna egyetemre*, akkor most nem lehetnél oktató. [Ha] *Kossuth Lajos nem lett
volna*, [akkor] katona sem lettem volna. Lásd a [III] sémát!)

– A (q), azaz (Aq*) és (Bq): a szillogisztikus érvelés konklúziója. Ha rejtett, implicit,
akkor a szerepe tipikusan ELVÁRÁSTÖRLÉS; ha nyelviileg kifejezett, explicit, akkor –
az elvárástörlés mellett – tényállásleírás is.

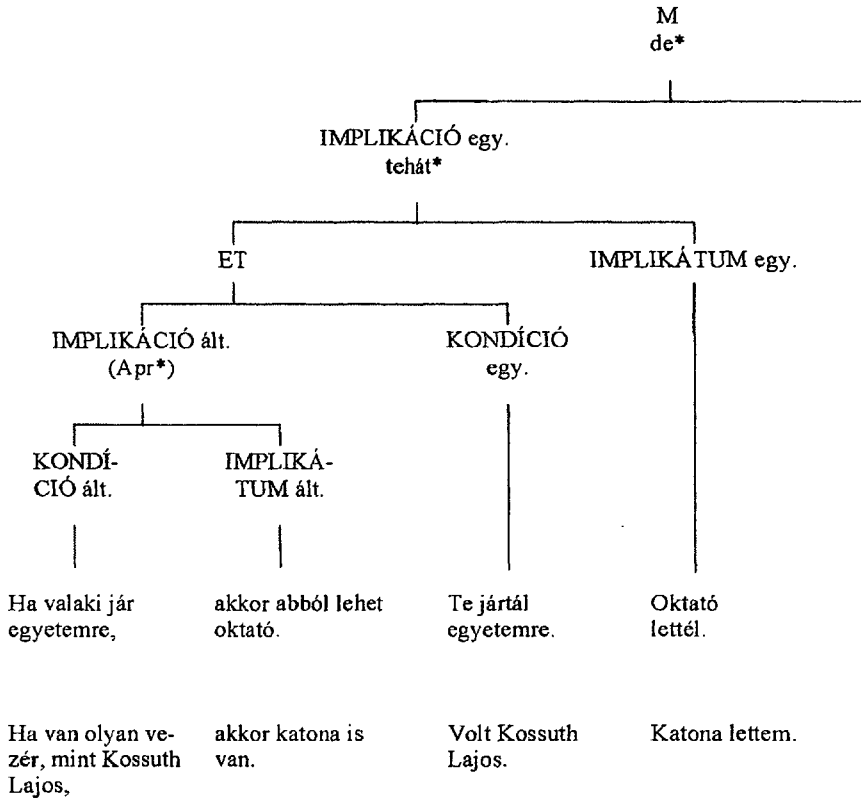
(Aq) EGYEDI ELVÁRÁS
nem üzemképes Opel

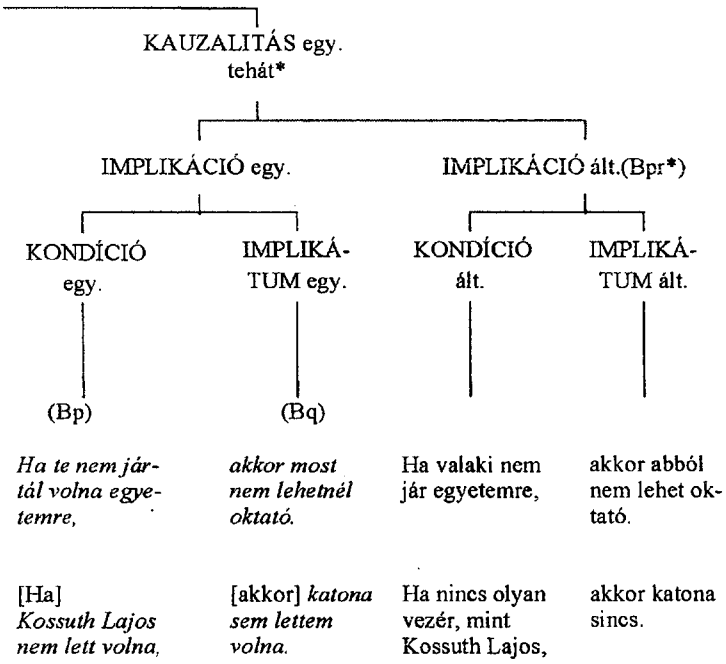
(Bq*) ELVÁRÁSTÖRLÉS
üzemképes Opel

[II]

[III]

A [II] és a [III] ábrán szerepel még egy komponens, az ET. Ez képviseli azt a mély szerkezetben feltételezhető elvi kapcsolatot, amely a szóban forgó valóságreszre vonatkozó tudás egyedi és általános összetevői között van.

2.2. A kettős szillogizmus konstituensei

2.2.1. A gyakorlati szillogizmus lépései

A teljes szillogizmust ritkán használjuk. A szillogisztikus következtetés formálisan teljes sémájának leírása mellett LAUSBERG is kitér a szillogizmushoz hasonló sorrendekre. Ezek egyikére Shakespeare Rómeó és Júliájából emel ki egy szegmentumot.

(1) „*Well, think of marriage now (= propositio): younger than you, I here in Verona, ... I are made already mothers (= premissa maior)... / I was your mother much upon these years I that you are now a maid (= premissa minor). Thus then in brief (= conclusio-Formel): the valiant Paris seeks you for his love (conclusio, die inhaltlich nur eine konkrete ratio der propositio ist).* (RJ 1,3,69: LAUSBERG 1963. p.119)

Az alábbi magyar nyelvű szakszövegben sem nehéz hasonló lépéseket felismerni.

(2) „*A közöny és elmaradottság árjában a múlt század végén Bourneville az egyetlen vigasztaló jelenség; ez az apostoli türelmű elmebetegség ötödfélszáz idiotát próbál munkával és tanítással emberré faragni. Gyógypedagógusaink tanulhatnak tőle türelmet is, módszert is, hitet is. De nemigen tanult senki semmit – hiszen apostol volt, s mint tudjuk, az apostolság lényege: csinálja ő, és begedjen meg.*” (Benedek István, Aranyketrec: 1957. 227)

A) A de-viszony utótagja

Az idézett gondolatmenet utótagjának szillogisztikus lépései egyértelműek. A „*[Bourneville] apostol volt*” kijelentést a *hiszen* kötőszó tényközlő megokolásként, azaz kis premisszaként kapcsolja a „*nemigen tanult senki semmit*” kijelentéshez, ami ezáltal – előre vetett helyzetében – nem is lehet más, csak konklúzió.

Több szempontból is tanulságos az alakulat harmadik tagja: „*az apostolság lényege: csinálja ő, és begedjen meg*”.

Formális szempontból közelítve látható, hogy az előző két kijelentés egyedi, konkrét voltához képest ez a kijelentés egyérteiműen általános és elvont (ti. hogy mi „*az apostolság lényege*”), szerepe tehát tipikusan nagy premisszai szerep. Akkor is az lenne, ha nem vezetné be a „*mint tudjuk*” kifejezés, amely a szerepet magát teszi explicitté. De a szerep mellett egyéb érv is szól. A nagy premissza magába is foglalhatja a kis premisszát, s így mindkét premissza szerepében okolja meg az előre vetett konklúziót:

(q) „*nemigen tanult senki semmit*”, (pr) *hiszen* „*az apostolság lényege: csinálja ő, és begedjen meg*”, [és (p) ő „*apostol volt*”].

Egy funkcionális vizsgálat mindenekelőtt a kijelentés egészében megnyilvánuló iróniát tenné vizsgálat tárgyává; s ebben bizonyára figyelmet szentelne a szillogisztikus lépések lineáris rendjének. A konklúzió szerepű kijelentést például el lehetne vinni a maga